

Марина Шарапа
(Житомир)

Поліські повір'я та обряди, пов'язані з міфічними персонажами Зелених свят, та їх номінація.

**Polysky legends and rites connected with mythical characters of
Green Holidays and their nominations.**

Етнолінгвістичне дослідження календарної обрядовості має важливе значення для вивчення явищ української традиційної народної духовної культури. Одним із “жанрів” вивчення народного календаря є аналіз кожного окремого періоду з погляду його змісту, прихованих в ньому міфологічних мотивів, характерної для нього системи символів, через з'ясування “семантики” певного комплексу обрядових форм [Толстая 1996:51].

Літній цикл звичаїв та обрядів Полісся за своєю семантикою і функціями споріднений з іншими календарними циклами, тому становить значний інтерес із погляду з'ясування його генезису, структури, ритуально-побутового призначення та регіонально-локальних рис у контексті традиційної духовної культури українського народу [Климец 1996:264].

Зелені свята або *Трійця* – одне з найбільших і найшанованіших свят літнього циклу, що припадає на сьому після Великодня неділю і відзначається здебільшого в першому літньому місяці – червні.

У змісті обрядів та повір'їв Зелених свят відображені народні уявлення про русалок, з якими пов'язані основні ідеї та мотиви свята. Характерною рисою обрядовості цього літнього свята, яка привертають особливу увагу, є обрядові дійства, спрямовані на вшанування та відлякування русалок. Образи русалок визначають календарні вірування троїцького циклу, з іншого боку – самі мотивуються цими віруваннями: стають джерелом різних заборон та регламентацій, що діють протягом троїцького тижня, мотивують хрононіми, впливають на теми календарних пісень та зміст прикмет, породжують особливі звичаї [Агапкіна 2002:354].

В обстежених населених пунктах Народицького, Овруцького та Лугинського районів Житомирської області найбільше збережено інформації про обряд прикрашання зеленню дворів та будівель, про зустрічі з русалками; невелику кількість інформації отримано про обряд “завивання вінків”, не отримано інформації про обряд “проводів” русалок.

У досліджуваних говірках зафіксовано такі назви *Зелених свят (Трійці)*: *Троїц'я* (н.п.9), *Троїця* (н.п.3, 7, 6, 1), *с'в'ята Троїця* (н.п.4), *Троїця та Зелені с'в'ята* (н.п.8), *с'в'ята Троїця та Зелениї с'в'ята* (н.п.2), *Зелені с'в'ята* (н.п.5).

Хрононім *Трійця* найчастіше стосується трьох днів: неділі, понеділка та вівторка, але може стосуватися і одного дня – неділі чи понеділка, а також всього троїцького тижня [Толстая 2005:250]. За свідченнями інформаторів обстежених населених пунктів тривалість Зелених свят визначається трьома днями: *три д'на* (н.п.8), *три д'ні с'ват'куєм* (н.п.1) або одним тижнем: *Троїця д'л'ниїца тижде'н' о'дин, не'д'ел'у 'ц'елу* (н.п.3); *шесть ден', а ўже ў поне'д'лок назі'вайуц'я: а'рози'р'і* (н.п.4).

Тиждень перед святом Трійці має такі назви: *к'лече'ний* (н.п.4), *кло'чаний* (н.п.8), *тро'йецк'ий* (н.п.8), *тро'йешн'ий* (н.п.5), *зе'лениї* (н.п.8), *пом'і'нал'ний* (н.п.3), *ру'салний* (н.п.2). Назви суботи на цьому тижні: *к'лече'на* (н.п.3, 5), *кло'чана* (н.п.8), *тро'йешна* (н.п.6).

Назви *к'лече'ний*, *кло'чаний* тиждень та *к'лече'на*, *кло'чана* субота мотивовані лексемою *кличання* – ‘сукупність зелені, якою прикрашають на свято житло та господарські будівлі’. Існують різні погляди щодо утворення назви *кличання*. Етимологи пов'язують назву з рос. *клёк* ‘щось затверділе’, *клёкнуть* ‘в'янути, зморщуватися, висихати’ і разом з ним споріднене з литовським *klekti* ‘гуснути, застигати’, з можливим первісним значенням ‘зелень для засихання’. Можливий зв'язок назви з праслов'янським **klekn̆ti*. В українській мові є лексема *клякнути* ‘мерзнути; дубіти; втрачати гнучкість; не досягнувши, сохнути від суховію, спеки (про рослини)’ [Поістогова 2005:168].

Назви *тро'йецк'ий*, *тро'йешн'ий* тиждень та *тро'йешна* субота мають пряму мотивацію, залежать від назви свята *Трійця*. Назва *зе'лениї* тиждень може бути мотивована іншою назвою цього літнього свята *Зелені свята* або основною обрядовою дією – прикрашання житла і будівель зеленню.

Про звичай прибирати хати, подвір'я, прикрашати їх зеленню в суботу перед Трійцею зафіксовано такі спогади інформаторів: *Пл'уш'ник (та'тарник)*, *'липу*, *клен за обра'зи ло'жили'і*

по с¹т¹інах ч¹е¹п¹л¹али (н.п.3). К¹лени бу¹л¹і с¹таўл¹али. |Пос¹л¹е |тойі Т¹роїци, |кажут¹, шо тра
йо¹го з¹н¹ати і зак¹і|дати на го¹ришче. Йак гром гре¹мит, то то¹д¹е ўже не¹попа¹дає ў |хату,
де цеї клен ле¹жит. Це Т¹роїца, шоб бу¹ло зе¹лене ў |хат¹і, на дво¹р¹е. У |кого не¹ма н¹і|чого
|коло |хати, то хо¹д¹ілі і ў л¹ес, в¹і|рубал¹і бе¹рези, при¹носи¹л¹і, с¹таўл¹ал¹і (н.п.4). Хо¹д¹ілі і
л¹ес, в¹і|рубувал¹і тр¹і б¹е¹розк¹і, за¹копувал¹і |коло |хати; здо¹ров¹іє б¹е¹розк¹і, не¹
|мал¹ен¹к¹іє. За¹копал¹і у дво¹р¹е [це робили в кожному дворі]. Та¹тарн¹ік с¹тав¹іл¹і на |окнах,
|в¹ешал¹і кл¹он, |л¹іну [зілля, яким прикрашали хати] (н.п.6).

В обрядовості Зелених свят чітко простежується взаємозв'язок культури природи з культурою предків. За народними уявленнями, на Зелені свята необхідно було вшанувати пам'ять померлих. В деяких поліських селах тиждень перед святом Трійці був поминальним. Наприклад, в с. Лозниця тиждень перед Зеленими святами – пом¹і¹налн¹і, а п'ятниця на цьому тижні мала назву тро¹йешн¹іє |д¹еди. Назва |д¹еди похідна від кореня -дід-, мотивована назвою всіх померлих, утвореною від цього кореня [Конобродська 1999:150].

Головні міфічні та обрядові персонажі Зелених свят – ру¹салка (н.п.1, 2, 3, 5, 6, 8, 9), ро¹салка (н.п.4) за повір'ями з'являлися лише на Русальному тижні, що відзначається |пос¹л¹е Т¹роїци, од не¹д¹ел¹і до не¹д¹ел¹і (н.п.3), |пос¹л¹е Т¹роїці і (н.п.9). У досліджуваних говірках цей тиждень має такі назви: тро¹йешн¹і (н.п.3, 4), ру¹сал¹н¹і (н.п.6, 1), ру¹салн¹і (н.п.9).

Питання походження русалок часто не має чітко визначених відповідей. Найбільш поширеним є повір'я про те, що русалками ставали дівчата, які померли на Русальному тижні або на Трійцю. Рідше трапляються повір'я про те, що русалками після смерті стають народжені в Русальний тиждень або дівчата, які померли зарученими, до весілля (або дівчата, які померли незаміжніми) [Виноградова 1985:108].

Також існують повір'я, що русалками стають молоді дівчата, які втопилися в річці; люди, які померли на Трійцю, незалежно від віку і статі; нехрещені діти та діти, які померли на Русальному тижні: Хто, |кажут, ро¹дизса на Т¹роїцу, тро¹йешного |тижн¹а. Т¹роїца д¹л¹іні¹ца |тижде¹н¹ о¹дин, не¹д¹ел¹у |ц¹елу. О |це хто пом¹ре на |тижн¹і на том, з¹начи¹т¹, ру¹салкою во¹на ста¹йє (н.п.3). По рос¹казу, це |т¹іє, шо |топец¹:а у ре¹ц¹:і, моло¹дийє д¹е¹ч¹ата; бол¹ше¹нст¹во ка¹зали, шо д¹е¹ч¹ата. Хто на тро¹йешн¹і |тижде¹н¹ ум¹і|раў, то це ўже ру¹салк¹і. Моло¹дийє по¹топле¹нийє |тоже ру¹салкам¹і назв¹вайут (н.п.3). |Баште, ба¹гато мрут¹, ста¹рйіє і моло¹ден¹к¹і, на Т¹роїцу, от во¹ни оста¹йуц¹:а ро¹салками. Хто на Т¹роїцу ўм¹і|райє – чолоў¹йек і |женич¹іна, ста¹ра і моло¹да – то ро¹салки (н.п.4). Йак ма¹л¹ен¹ке ди¹т¹а нех¹ришче¹не [вмре]. Шче та¹ке ка¹зал¹і, хто на ру¹салном |тижн¹і ўмре, то це ўже ру¹салк¹і, ма¹л¹ен¹ке ди¹т¹а [якщо вмре на русальному тижні, також стає русалкою] (н.п.9).

Про зовнішній вигляд русалок інформатори в основному знають з оповідей інших людей, старших за віком, а не з власного досвіду: Хто по¹мер моло¹диі, то моло¹ден¹к¹і; хто по¹мер ста¹рйі, то ста¹р¹йіє (н.п.3). У ўс¹ому |б¹ілому рос¹казували (н.п.3). Моло¹ден¹к¹і. Ну, |кажут, шо |тол¹ко моло¹ден¹к¹і, а йа же не¹ |бач¹іла. Ћс¹е¹да о¹д¹агнут¹і, ўс¹е ў |бйел¹ен¹кому. У нас ка¹зали, шо во¹ни обй¹кно¹вен:о ў б¹йели¹н¹кому, у вен¹ках, |коси рос¹пушче¹нийє, в¹ел¹ік¹йіє |коси і рос¹пушче¹нийє. Так нам обйас¹н¹али (н.п.3). Д¹е¹ч¹ата у б¹йел¹іх пла¹т¹:ах, у фа¹тах. Йіх од¹а вайут так, йак ус¹іх л¹у¹деі, а|ле йак во¹ни ўже ви¹ход¹ат, то ў б¹йел¹ому ўс¹і. А Бог йо¹го з¹найє, де во¹ни ўже бе¹рут¹ (н.п.4). А йа йіх |бач¹іла? Ну, |кажут¹, шо та¹к¹йіє петла¹хатийє, ну та йак |женич¹іна. Во¹ни та¹к¹і йак |женич¹іна. Шос¹ о¹д¹іте бу¹ло (н.п.6).

Дослідники відзначають, що характеристики зовнішнього вигляду русалок на Поліссі можна звести до двох основних типів: а) молоді дівчата, гарні, з довгим волоссям, з вінком на голові, голі або в білому, іноді – як наречені з вельоном; б) немолоді, голі, страшні, розтріпані [Виноградова 1985:108]. Перший тип русалок, переважно, відомий в Західному Поліссі. Другий тип русалок послідовніше локалізується в Гомельському та Пінському Поліссі. Зрідка описано деталі цього образу, ніби русалки сидять в житі з товкачем, ступою, прачем у руках або вимашені брудом, смолою тощо [Виноградова 1985:109]. Таким чином, опис зовнішності русалок зведено до двох основних протилежних типів: молоді, гарні та немолоді, страшні. Такі протилежно різні образи русалок є реалізацією конкретних опозицій красиве : потворне, молодість : старість, що є реалізаціями загальної опозиції добро : зло, але водночас засвідчує незафіксованість позиції членів протиставлення, що вказує на суб'єктивність сприйняття таких моральних категорій, як добро і зло.

Найбільш традиційними та стійкими на всьому поліському ареалі вчені визнають повір'я про час і місце появи русалок [Виноградова 1985:109]. Вони з'являються, як правило, тільки на *Русальному тижні* чи на *Трійцю* і найчастіше в житті або в лісі: *По ж'їтах. Понад ж'їтом бо йалис хо дит. Друг'їе ка зали, шо бач'їли, шо йшла до рожкоюу ў л'ес'ї. Ч'ї бач'їли, ч'ї в'їдалос' та к'е* (н.п.3). *Найбол'ш у жит'ї, у л'ес'ї бач'їл'ї; по л'есу б'егал'ї, гул'ал'ї, то л'уде бо йалиса* [не могли знайти дорогу додому, якщо зустрічали русалок] (н.п.4). *Йак йа росла, так нас страш'їл'ї ру салкам'ї. Бо йал'їса хо д'їт* [біля жита] (н.п.9). *Ка зал'ї, шо на ру сал'ном тижн'ї од на йшла чере"з ж'їто. Ўже там л'уди не ж'їл'ї, ха ти поз'воз'їл'ї, а тол'к'ї по л'а зас'е вал'ї ж'їтом. То каже, шо йшла, а за йейу б'егло дв'е ру салк'ї рос'п'етлахан'їе; дог'нал'ї да дуже йї йе слоко тал'ї* (н.п.6).

У повір'ях та обрядах, пов'язаних з русалками, чітко простежується зв'язок русалок з рослинністю, зокрема, житом та березою, який активно виявляється в системі календарних уявлень трійцького циклу (поява русалок переважно під час квітання жита, перебування їх на деревах у лісі, небезпечність знаходження в цих місцях людини), на що вказує Л.Н.Виноградова у своїх працях [Агапкіна 2002:354].

У дослідженнях останніх років переконливо показано, що в традиційних культурах, в тому числі слов'янських, рослинність часто усвідомлюється як один із виявів душ померлих. Звичай прикрашання житло і господарські будівлі зеленню мотивувався намаганням догодити русалкам, які *гойдалися* на цій зелені, або виявлявся поминальний характер звичаю: нібито в трійцькій зелені знаходились душі померлих родичів [СД:II,309]. Мотив "виходу з-під землі" зумовлює деякі хтонічні ознаки зелені, її зв'язок з потойбічним світом, предками, персонажами нечистої сили. За деякими східнослов'янськими свідченнями душі померлих вселяються в трійцьку зелень, тобто в ті гілки та трави, якими прикрашали на Трійцю житло та господарські будівлі [СД:II,311]. Зв'язок русалок з трійцькою зеленню виявляється в обрядах прикрашання будівель та воріт гілками берез або встановлення цих дерев у подвір'ї, щоб *русалки на них гойдалися*: *У кого не"ма н'ї чо"го коло хати, то хо д'їл'ї ў л'ес, в'ї рубал'ї бе"рези, при"носи"л'ї, с"таў"л'ал'ї* (н.п.4). *Хо д'їл'ї у л'ес, в'ї рубувал'ї тр'ї б'е"розк'ї, за"копувал'ї коло хати; здо"ров"їе б'е"розк'ї, не"мал"ен"к"їе. За"копал'ї у дво"р"е* [це робили в кожному дворі] (н.п.6).

За східнополіськими повір'ями, русалки, які з'являються на *Русальному тижні*, гойдаються на березах, спускаються з берез. Обрядові дії періоду Зелених свят були направлені на прикрашання чи "завивання" берези, обрядової трапези біля неї, водіння хороводів; ворожіння під березою, вирубування берези та встановлення її в центрі села (біля будинку, корчми, моста, церкви, в полі) [СД:I,157].

В обрядах *проводів русалок* основним елементом вбрання дівчини, яка виконує роль русалки, найчастіше був вінок з березових гілок. Вінки з березових гілок також чіпляли на ворота кладовища, де відбувався обряд *проводів русалки* [Гура та ін. 1983:118].

Важливим для встановлення походження русалок є питання про те, куди вони зникають після *Русального тижня*. Понеділок після *Русального тижня* – день *проводів русалок*, який називався *рози"гри* та *розир'ї* (н.п.3), *рози"р'ї* (н.п.4, 5, 8). Ця назва може походити від слова *грати* 'переливатися різними кольорами', тому що існує повір'я, що в цей день сонце *грає різними кольорами*. Також відомий звичай в цей день викопувати капусту: "Грады [грядки] варушыли, штоб вельми розыгрывалис да росли. Потому й Розыгры" [Голстая 2005:212]. Понеділок після Трійці (інформатор данного населеного пункту зазначив, що *ру салниї* тижень відзначається перед святом Трійці) має назву *росход, ру салниїе п"роводи* (н.п.2). *Це Т"роїца і тижде"н аж до рози"грої, рози"гри були у поне"д'їлок, у"же пос"ле Т"роїц'ї, і то"д'ї ўже во"ни [русалки] йшли на небо. Ка зали, шо це во"ни [русалки] у су"боту клече"ну спус"кали"с"а на зем"у* (н.п.3). *У поне"д'їлок у"же розир'ї, ру салки їдут на небе"са, [а приходять] ў су"боту ў"вечер'ї* (н.п.3). *А ўже ў поне"д'їлок нази"вайуц"а рози"р'ї, з"начи"т, во"ни ўже (ро"салк'ї) ўхо"д"ат" до"дом, на кладб"їшче їдут* (н.п.4).

Як зазначає, зокрема, Л.Виноградова, найбільш популярними варіантами відповідей на питання, куди зникають русалки після *Русального тижня*, можна вважати наступні: *на той світ* (у могилки, у землю, у гроб, на кладовище); *в річку* (море, болото, воду); *в ліс* тікають. Перший тип відповідей – найбільш багаточисельний, пов'язаний з існуючими на Поліссі уявленнями про те, що русалки – це мертві душі [Виноградова 1985:109]. Наш матеріал також підтверджує цю інформацію: *А ўже ў поне"д'їлок нази"вайуц"а рози"р'ї, з"начи"т, во"ни ўже (ро"салк'ї)*

їхо|д'ат' до|дом, на к|ладб'ішче їдут. (н.п.4). Йак у|же п|роводи ї поне"д'елок, то це во|ни ўже от|ходе"т на сво|йе м'ес|та [на кладовище]. С'в'атко|вал'і, ц'в'е|ти с|тави'л'і, |йаїца ва|р'л'і, ло|ж'іл'і на |окна (н.п.4). А йа з|найу с|кул'і зйаў|л'ал'іса. А мо це не" ру|салки, а не"ч'іста |с'іла, хто з|найе (н.п.6).

Зафіксовано також інші відповіді, які вказують на те, що русалки їдуть на небеса, на небо: |Рози'гри бу|ли у поне"д'елок, у|же |пос'л'е Т|роїц'і, і то|д'і ўже во|ни [русалки] їшли на |небо. Ка|зали, шо це во|ни у су|боту к|лече"ну спус|кали"с'а на |земл'у (н.п.3). Ко|л'іс' ка|зали, шо ба|гато л'удеї |чули, йак во|ни [русалки] їшли на небе"са і сп'е'і вали, з|рали. Ко|лис' ка|зали, шо з |неба спус|каїуца. Гос|под' же заб'і|раїе на |небо (н.п.3).

І небо, і кладовище, за народними уявленнями, є місцями посмертного перебування душ померлих. Проводи русалок після свят на місяці їх постійного перебування засвідчують зв'язок русалок з душами померлих, а саме – вказують на походження русалок. Відносно східнослов'янських русалок можна вважати доведеним, що ними ставали “нечисті (заложні) покійники”: незаміжні дівчата, утоплениці, нехрещені діти тощо [Агапкіна 2002:351].

У більшості областях України появу русалок сприймали як негативне явище, що викликало страх та заборони, намагання уникнути зустрічі з русалками. Але, наприклад, в Гомельській області існує повір'я, що той, хто побачив русалку, – дуже щаслива людина [Толстая 2005:215].

Отже, ставлення до русалок неоднозначне. В одних регіонах до них ставилися з повагою, бо вони охороняли ниви, ліси та воду. Але в багатьох місцевостях русалок вважали нечистою силою, якої треба оберігатися, бо вона може заподіяти шкоду: заг'ел'\зотували д'е'ї|чат с паруб|камі; ў оче"рет да с|танут з'іл'го|тат да ре"го|тат (н.п.2); залос|кочували, йак шос' хтос' |роби'т [в три дні Зелених свят]; ро|б'іли ш|коду, йак шос' ти не" те зро|б'іў, то |хустка пор|вец'а, са|м'йе не" по|казувалис'а (н.п.3); мо|жут і пото|п'іт, і поду|шит, і шо хоч то те ро|б'іт, ре"б'йонка |можут' заслоко|тати (н.п.4); слоко|тал'і [одну жінку], во|на к|репко то|ди' зл'а|каласа (н.п.6).

Найчастіше люди боялися русалок і намагалися уникнути зустрічей з ними, на що вказують оповіді інформаторів про зустрічі з русалками: |Йезд'іл'і м'і на ба|зар ў На|родич'і, а по|том пр'і|йехал'і ў Лоз'ниц'у і шл'і п'еш|ком |саме на Т|роїцу, на д|ругий ден' чи мо на т'рет'ій. С|тежка бу|ла, |ж'іто проз|наше к|ладб'ішче' аж до |нашого се"ла. І м'і там їшл'і з од|ноїу |женич'інойу. То во|на ста|р'ейша бу|ла за |мене, а йа мо|лодша. Во|на го|вори'єт, а йа ка|жу: “Шо це та|к'і йа|к'іс' д'е'ї|чата там тан|цуйут у б'й'ел'іх пла|т'ах, у фа|тах, і так у|се плат|ками ма|хайут. Йак йа по|бач'іла та|ке, во|на на |мене так итурх да |каже, шо |тихе"н'ко хо|д'ем ско|р'єї, шоб нам пере"ї ти це |ж'іто, бо це во|ни, |каже, ро|салк'і. Во|ни нас пове"д'ут і пове"д'ут, мо|жут' і пото|п'іт, і поду|шит, і шо хоч то те ро|б'іт.

Шче од|ну |женич'іну то|п'іли. На к|ладк'е пере"ходи'ла на Т|роїцу. Бу|ла ў |л'ес'і, то зайш|ла аж до |Ган:оўкі. А йе |бат'ко |умер на Т|роїцу. То во|ни йе ўз'а|ли да в'е|ли, а теї |бат'ко наўп|роти |в'ішоў да заб|раў й'е, доч|ку сво|йу, во|на смо|лу виб'і|рала. І та|к'ім |ч'іном во|на оста|лас' |ж'іва. Но во|на |доўго ўсе"дно не" ж'іла, по|мерла. Во|на |дуже пере"л'а|каласа, бу|ла заб|рохана, ў во|д'і. Пр'іш|ла до л'удеї, а т'йе |л'уде з |Ган:оўк'і не" поз|нали й'о, то|д'е |кажут': “Це ж |Гал'а Васи"л'а”. А во|на ўже то|д'е |доўго си|д'ела. Поси|д'ела да да|ваї рос|казувати, шо це ми"не ро|салк'і ве"ли, п'хали с к|ладоч'к'і, шо йа пере"ходи'ла, ў |р'еч'ку. А йа оста|ласа |ж'іва, бо |в'ішоў мої |бат'ко до |самой к|ладоч'к'і да ми"не ска|заў: “Шоб ти бол'ш на Тро|йейшном |тижн'і ни"ку|да не" хо|дила, ни"чо не" ро|б'іла.”

То од|на у нас |женич'іна хо|ди'ла |целиї ден', блу|кала. На Т|роїцу |тоже пош|ла ў л'ес, а |л'уде там то|вар |пасл'і. Пасту|хи до |в'ечора |пасл'і, і во|на |може п'ят' раз пр'і|ходи'ла до цих пасту|хоў, |зайде до се"ла – їде на|зад. А то|д'е ўже |д'ад'ко ста|риї росказуваў, йак |коло йїх со"с'едка жи|ла. |Каже, шо йа ка|жу: “|Марто, ку|ди це ти їдеши?” “До"дому їду.” “Йа те"бе за|йїїў аж до |самого се"ла, їди до"дому. І до тих пор, шо во|ни де"р'жал'і, при"гн'ал'і то|вар і й'е пр'іве"л'і до"дому. А ноч' дес' во|ди'л'і б [русалки] да дес' би заве"ли (н.п.4).

Ка|зал'і, шо на ру|сал'ном |тижн'і од|на їшла |чере"з |ж'іто, ўже там |л'уде не" ж'і|л'і, ха|ти поз|воз'іл'і, а |тол'к'і по|л'а зас'е|вал'і |ж'ітом. То |каже, шо їш|ла, а за |йейу |б'егло дв'е ру|салк'і рос|п'етлахани"їе; дог|нал'і да |дуже йї|йе слоко|тал'і. Ни"чого йої, |буїто, не"

було; слоко|тал'і, но во|на к|р'єтко то|ди зл'а|каласа. Во|на ка|зала, шо н'і|кол'і йа |бул'ш не"
пої|ду на теї ден', шо ру|сал'ниї |тижде"н'. Ру|салк'і бу|л'і (н.п.6).

На питання про те, що може спричинити зустріч з русалками зафіксовано такі відповіді: *Хто
його з|найє, во|ни не" по"казувалис' |л'уд'ам. Це |х'їба |тол'ки йа|кес' було та|ке. Ко|лис'
було. У нас три дн'є не" т|реба |хати мес|ти. Бере"жи, шоб |ч'їсте"н'ко було. На ў ме|не
було ма|ле ди'т'а. Аї, |думайу, шо там |кажут та|ке. То йа заме"ла |хату, за|лиши'ла, не"
|в'їне"сла да пос|тав'їла. То це ме"н'є |було на мо|їем в'ї|ку. Це ди'т'а йак |начало п|лакат' –
то п|лаче, то с'м'ї|йец':а. Так п|лаче, шо ўже і не" ма с|пасу. Йа ўже і с'у|ди, і ту|ди. Йа
|в'їшла на се"ло та ка|жу – "О|но та|ке, мо|йа |Гал'а так п|лаче. Шо це ж ме"н'і ро|б'їт?"
"А |хату ме"ла, |пеўне?" Ка|жу – "Ме"ла". "То бе|жи да ро|с:ип те с'м'ет':е, і во|но
схо|вайец':а". А ле йа не" |бач'їла, ни'є|чого йа не" |бач'їла. Ди'т'а п|лаче і не" |мона його
сп'ї|нити – в|реди [ніби] п|лаче, в|реди [ніби] с'м'ї|йец':а. (н.п.3).*

Крім заборони мести хату на Русальному тижні існувала також заборона шити, прати. На
цьому тижні не залишали дітей без нагляду та не купалися:

*|Тол'ки не" ро|б'їли. Прат' не" п|рали. Ко|лис' ка|зали, шо ў с'акє |було – залос|кочували,
йак шос' хтос' |роби'т. Ро|б'їли ш|коду, йак шос' ти не" те зро|б'їў. То |хустка пор|вец':а.
Са|м'їє не" по|казувалис'а. (н.п.3). [На Русальному тижні] ро|б'їти не" |мона, і ре"б'їонка
са|мого не" |мона |к'їдати ў |хат'і, |даже ре"б'їонка |можут' залоско|тати. Те"пер йїх
не" |має, це ко|лис' було. Не" |мона са|мої ди'т'ини зали|шат, не" |мона і са|мому |бути. Не"
|мона ку|пати'са на Тро|їєином |тижн'і, |тоже бо|йац':а (н.п.4). На ру|салном |тижн'і
обе"р'ї|гал'їса ш'їт'. Ка|зал'ї, шо не" |можна ш'їт'. На |р'єчку не хо|д'їл'ї. Бо|йалис'а во|ди [бо
можна втопитися] (н.п.9). Ка|зал'ї, шо на теї |ти'жден', ру|сал'ниї, не" |мона ш'їт', а йак його
|шиїєш, так не" тре його но|с'їт' (н.п.6). Інформація про заборону шити на Русальному тижні
зафіксована також і в Рівненській області: "якщо у кого є утопленник, то на Русальницю не шиють
і не перуть весь тиждень – для утопленника. Нібито в роду ще хто-небудь втопиться" [Толстая
2005:216].*

Особливе місце в комплексі повір'їв про русалок посідає обряд завивання вінків:

*Ро|б'їли [вінки], |то'л'ко ро|б'їли з во|лошки в'єн'к'ї. У |ж'їт'ї р|вали во|лошку, та|ку
голу|бен'ку, і пле"ли |т'їє ве"ночк'ї. Д'єў|чата накла|дали, гу|л'али, ма|лен'к'їє |д'євочк'ї.
Танцо|вали ў тих ве"ночках голо|бен'к'їх, с'п'є|вали п'їс'ї|н'ї. Нар|вали во|лошок да напл'є|ли-
напл'є|ли, на |голову нало|жили. Ше|б'рали т'ул', хва|ту да це|л'али, танце"вали і с'п'є|вали.
Пра п|раз'н'їк, пра с'в'а|ту Т|роїцу, про ро|салок, про ж'їз' с'п'євали. С'п'євали "Зе|лене
|ж'їто, зе|лене, хоро|ш'їє |гос'т'ї у |мене, зе|лене |ж'їто т|реба жат', хо|рош'їє |гос'т'ї
тре ўва|жат' (чи ўгош|чат'). Так ў л'єс хо|дил'ї д'єў|чата і х|лопц'ї, то гу|л'али на бе"резах.
Х|лопц'ї ви|р'єзували бе"ре|зи, зак|рочували, а то|д'є кве"точ|ки при"б'ї|рали і так гої|далис'
(н.п.4).*

Поряд з обрядом завивання вінків існував обряд *проводів русалок*, зафіксований і описаний в
науковій літературі [Виноградова 1985:108-110; Гура та ін. 1983:118-120]. Роль *русалки* в обряді
виконує дівчина, яку прикрашають зіллям, квітами. Традиційний елемент – вінок (з гілок берези, з
квіток, хмелю, папороті, кропиви) або розпущене волосся та вінок [Виноградова 1985:110].

Основним структурним компонентом обряду був похід з *русалкою* в жито або на кладовище
(рідше в ліс, за село, до річки), де з *русалки* намагалися зірвати вінок, частину зелені віднести до
себе на город (на капусту) – для врожаю. Іноді до обряду долучали елемент розпалювання
вогнища та перестрибування через нього [Виноградова 1985:110].

Таким чином, у поліських повір'ях та обрядових діях Зелених свят відбито мотиви
вшанування та відлякування русалок, тобто їх зустріч і проводи, що вказує на неоднозначне
ставлення народу до цих міфічних істот. Так, наприклад, обряд прикрашання зеленню дворів та
будівель, спрямований на захист осель від небажаної появи русалок, а в обрядах "завивання
вінків" та "проводів" русалок ці мотиви взаємопов'язані. Поєднання в обрядах мотивів
вшанування та відлякування русалок є реалізацією опозиції *добро : зло, цей світ : той світ* і
відбиттям тенденції в розвитку поминальної обрядовості – зміцнення межі *життя/смерть* з
метою запобігти згубному впливу смерті та розімкнення межі *життя/смерть* з метою налагодити
контакт з померлим, який сприятиме забезпеченню добробуту, успіхів, життя та здоров'я
[Конобродська 1999:28-29].

Номінація обрядовості Зелених свят в обстежених населених пунктах досить розгалужена. Так, наприклад, тижень перед святом Трійці має такі назви: *к¹лече²ний* (н.п.4), *кло¹чаниї* (н.п.8), *тро¹йецк¹'ї* (н.п.8), *тро¹йешн¹'ї* (н.п.5), *зе²лений* (н.п.8), *пом¹'і¹нал¹'ний* (н.п.3), *ру¹салний* (н.п.2). Більшість назв для сучасних інформаторів обстежених населених пунктів є немотивованими. Номінація Зелених свят складається з назв днів та тижнів, обрядових реалій та дій, обрядових учасників та персонажів, обрядового простору та часу тощо. В обрядовості Зелених свят найбільше представлена проста лексична номінація, але наявні також словосполучення та мікротексти.

Основні ідеї цього свята зосереджені на вшануванні природних сил та душ померлих предків. З'ясування плану змісту народних повір'їв про русалок – головних міфічних персонажів Зелених свят, сприяє поглибленому дослідженню обрядового змісту свята, розкриває можливості встановлення основних міфологічних мотивів обрядового комплексу Зелених свят та його номінації.

СПИСОК НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ:

1. Волошине Лугинський р.-н Житомирська обл.
2. Рудня-Жеревці Лугинський р.-н Житомирська обл.
3. Лозниця Народицький р.-н Житомирська обл.
4. Розсохівське Народицький р.-н Житомирська обл.
5. Селець Народицький р.-н Житомирська обл.
6. Виступовичі Овруцький р.-н Житомирська обл.
7. Кам'янка Овруцький р.-н Житомирська обл.
8. Піхоцьке Овруцький р.-н Житомирська обл.
9. Словечне Овруцький р.-н Житомирська обл.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Агапкина 2002 – Т.А.Агапкина. Мифопоэтические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл. – Москва, 2002. – 816 с.
2. Виноградова 1985 – Л.Н.Виноградова. Материалы к полесскому этнолингвистическому атласу: поверия о русалках – “Проводы русалки” // Региональные особенности восточнославянских языков, литератур, фольклора и методы их изучения. Тезисы докладов и сообщений III республиканской конференции. – Ч. 2. – Гомель, 1985. – С. 108-110.
3. Виноградова 1986 – Л.Н.Виноградова. Мифологический аспект полесской “русальной” традиции // Славянский и балканский фольклор. Духовная культура Полесья на общеславянском фоне. – Москва, 1986. – С. 88-134.
4. ГЧЗ 1999 – Говірки Чорнобильської зони. Системний опис / П.Ю.Гриценко, Г.В.Воронич, Л.І.Дорошенко та ін. – Київ, 1999. – 271 с.
5. Гура та ін. 1983 – А.В.Гура, О.А.Терновська, С.М.Толстая. Материалы к полесскому этнолингвистическому атласу // Полесский этнолингвистический сборник. – Москва, 1983. – С. 49-153.
6. Єфремов 1996 – Є.Єфремов. Русальні пісні на Київському Поліссі // Полісся: мова, культура, історія. – Київ, 1996. – С. 404-411.
7. Зеленин 1994 – Д.К.Зеленин. К вопросу о русалках: Культ покойников, умерших неестественной смертью у русских и у финнов // Избранные труды: Статьи по духовной культуре 1901-1903. – Москва, 1994. – С. 230-298.
8. Климець 1996 – Ю.Климець. Функціональна семантика вогню у святкуванні Івана Купала на Волині і Волинському Поліссі // Полісся: мова, культура, історія. – Київ, 1996. – С.264-268.
9. Конобродська 1999 – В.Л.Конобродська. Вербальний компонент традиційного поховального обряду в поліських говорах / Дис. канд. філол. наук. Спец.: 10.02.01. Українська мова. – Житомир, 1999. – 673 с.
10. Осташ 2003 – Н.Осташ. Про назви літніх християнських свят українців: Зелені свята // Діалектологічні студії 1. Мова в часі і просторі. – Львів, 2003. – С. 248-268.

11. Поістогова 2005 – М.Поістогова. Из спостережень над східнополіськими фітономенами. Клебання // Волинь –Житомирщина. – Житомир, 2005. – № 14. – С. 167-178.
12. СД – Славянские древности: Этнолингвистический словарь в 5-ти томах / Под общей ред. Н.И. Толстого. – Т.1. – Москва, 1995. – 584 с.; – Т.2. – Москва, 1999. – 704 с.; Т.3. – Москва, 2004. – 704 с.
13. Толстая 1996 – С.Толстая. Этнолингвистическое изучение Полесья: состояние и перспективы // Полісся: мова, культура, історія. – Київ, 1996. – С. 47-54.
14. Толстая 2005 – С.М.Толстая. Полесский народный календарь. – Москва, 2005. – 600 с.
15. Толстой 1978 – Н.И.Толстой. Троицкая зелень // Славянский и балканский фольклор. – Москва, 1978. – С. 14-18.

У поліських повір'ях та обрядах Зелених свят яскраво відображені народні уявлення про русалок, з якими пов'язані основні мотиви та ідеї свята. В обрядовості Зелених свят чітко простежується взаємозв'язок культури природи з культом предків. Тому основні мотиви та ідеї свята зосереджені на вшануванні природних сил та душ померлих предків. Можливість встановлення основних міфологічних мотивів обрядового комплексу Зелених свят та його номінації розкривається в з'ясуванні плану змісту народних повір'їв про русалок – головних міфічних персонажів цього літнього свята.

In Polysya traditional believes and ceremonies of Green Holidays are brightly reflected people notions of mermaids. The main motives and subjects of this holiday are closely connected with them. In ceremony of Green Holidays you can find the mutual connection between the cult of nature and the cult of ancestors. That's why the major holiday motives and ideas are concentrated on highly esteem of natural power and souls of dead ancestors. The possibility to determine the principal mythical motives of ritual complex of Green Holidays and their value is discovered in ascertain of the maintenance of folk traditional believes, legends about mermaids – the main mythical personages of this summer holiday.